

Lallin asumus - mikä ja missä?

Leena Järnfors

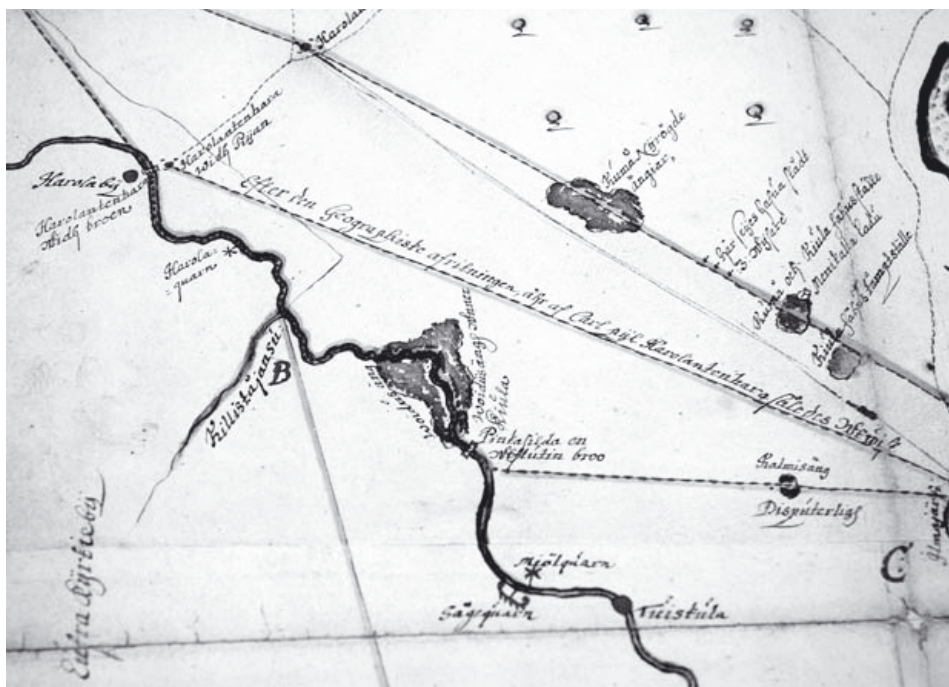
...”Emme tiedä, jos kukaties Suomalaiset alkukotosalla ollessansa lieneevätkin olleet miehuutensa paraassa voimassa ja jaloudessa, sillä kaikesta, mitä niihin aikoihin kuuluu, on Historiamme vaiti. Lieneekö kuitenkin näihin nimitettyihin aikoihin kuuluvista tiedoista niin typi tyhjyys, ettei mitään voisi saada käsille. – Ei toki! Joka etsii, se löytää; ja ehkä vielä löydämmeikin tietoja, jotka selkaseevat tätä sanottua aikakautta silmiemme eteen – ihmetelläksemme.” (Suometar 1847, nro 1)

Euran kirkkoherra Juhana Laihiander (v. 1758) on kertonut pitäjänkertomuksessaan, että Lalli surmattuaan piispa Henrikin piileskeli Euran pitäjän takamailla. Paikkaa kutsuttiin tuolloin ”Lallin maaksi”. Sama Laihiander, kertoo V. Salminen Köyliön pitäjän historiassaan vuonna 1905, mainitsee tämän Lallin maan olevan edelleenkin olemassa ”Voidusten ja Kiukaisten” rajamailla. Laihiander kertoo myös, että Pyhäjärven rannalta on löytynyt jäännöksiä kivialttarista (rudera till en steenalttare), jossa Pyhä Henrik olisi toimittanut jumalanpalveluksia, kun kirkkoa ei ollut.

Joka tapauksessa Lalliin ja Lalli-tarustoon liittyviä paikannimiä on ollut Köyliössä runsaasti. Kepolan kylässä on aikoinaan sijainnut Lalli-niminen talo ja nykyistä Kaukosaarta on nimitetty myös Lallin saareksi. Karhian Potin mailla on sijainnut ”Lallinhaara”-niminen paikka, pelto Ytilän kylän rajoilla.

Kokemäen ja Köyliön välisiä rajoja on selvitelty useaan otteeseen ja ainakin jo 1486 tällaisessa rajankäynnissä mainitaan paikka nimeltä ”Lallis boolstad”. Onko paikka juuri Laihianderin tarkoittama paikka? Kirkkoherra Salminen mainitsee vuonna 1905 myös, että tämä kohde saattaisi olla ”hiljattain hävitetty Lallinmaan torppa Harolassa”.

Paikkoja on siis runsaasti tarjolla. Lallin asumus mainitaan rajamerkkinä kartassa vuodelta 1650 ”Tuiskulan järven” eli nykyisen Ilmijärven lähellä Humalaojan haaran ja Harolan tienhaaran välillä. Humalaoja oli ainakin vielä 1900-luvun alussa olemassa, ja se kulki Ilmijärvestä luoteeseen. Harolan tienhaarasta sen sijaan on riideltä eri aikoina. Kokemäkeläiset väittivät tienhaaran olevan Harolan kylässä ja siksi Kokemäen maat ulottuisivat

1700-luvun kartassa alempi viiva esittää Kokemäen ja ylempi viiva Köyliön näkemystä rajan oikeasta sijainnista. Kuva Jaakko Ojala.

sinne asti: harjavaltaiset, harolalaiset ja köyliöläiset puolestaan väittivät Harolan tienhaaran sijaitsevan kohdassa, josta Huovintieltä poikkesi sivutie Harolaan.

Riitelijät olivat kuitenkin yksimielisiä siitä, että rajamerkit olivat seuraavassa järjestyksessä: Kaunisjoki (eli lähde), Ojanjokeli, Humalaojan haara, Lallin asumus, Harolan tienhaara, Kiviriutta Köyliön ja Kokemäen välisen tien varressa, Peräkallio ja Halkivaha. Rajamerkit oli lueteltu lännestä itään, mutta kun samaa rajaa käytiin vuonna 1664, kuljettiinkin vaihteeksi idästä länteen. Rajankäyntiasiakirjan mukaan, kun oli kuljettu Kokemäen kiviriutan ja Köyliön kiviriutan ohi ja nähty Köyliön kiviriutan vieressä oleva vanha leveä tie, tultiin paikkaan, jossa oli kaksi ennen asuttua maa-kappaletta, joista kerrottiin, että ”kamarifiskaali Antti Jaakonpoika-vainajan isänsä oli pitänyt toista palstaa humalatarhana ja toisella olivat olleet karjan pihatot”. Koska rakennukset olivat köyliöläisten mielestä Köyliössä, he olivat ottaneet ne ja siirtäneet ne pois sekä omineet palstat itselleen.

Kirkkoherra Salmisen mukaan paikka tuntui olevan samankaltainen kuin jo aiemmin mainittu ”Lallin asumus” ja kirkkoherra päättelee, että tämä ”kamarifiskaalin” karjatalo oli juuri se paikka, jota oli ennen nimitetty Lal-

Laatta Lallin asumuksen luona olevaan kiveen kiinnitettiin Väinö Nummiston aloitteesta 1970-luvulla. Kuva Jaakko Ojala.

lin asumukseksi (Lallis boolstad).

Varmuudella ei voida siis todeta, mikä tai missä tämä Lallin asumus on ollut. Oli tämä asumus nyt sitten missä hyvänsä, nimi kuitenkin on alkupe-
räistä köyliöläistä nimestöä. Paikka, jota nykyisin esitellään Lallin asumuk-
sena, on varmastikin aikoinaan ollut asuinpaikka - siihen viittaavat mm.
villityneet humalat.

Köyliöstä kävi siis keskiajalla kirkkokulkuihin käytetty tie Huittisiin. Nykyinen tie (42) sivuaa sitä vanhalla pitäjän rajalla. Rajan tuntumassa, Köyliön puolella olevan parkkipaikan vierellä on iso kivi eli vaha, joka oli keskiajalla ja on edelleenkin Köyliön, Huittisten ja Kokemäen *rajain yhtymäkohta*. Kivessä on kuparilaatta, josta käy ilmi, että kivi jo keskiajalla ja silloinkin ylimuistoisista ajoista asti on osoittanut näiden pitäjän oikeata rajaa ”Jumalan ja ihmisten edessä”.

Köyliöstä on käynyt tietenkin ammoisaikainen tie myös Kokemäelle. Tämä tie on edelleenkin ikivanhalla urallaan. Tien vanha nimi on yksise-
litteisesti Henrikintie. Airikin nimeä ei enää mainita. Johtuneeko se siitä, että ”kruunun” puolelta on seudullamme ollut Köyliön Kankaanpäästä asti tarjona toinen nimivaihtoehto, *Huovintie*. Tienvarren viisari ”Lallin asun-

to” (”urkundien” Lallis bolstad) Köyliön ja Kokemäen rajamailla viittaa jonkun Lallin keskiaikaisiin omistuksiin, mutta tuskin Lalloilan isännän pakoilupaikkoihin.

Lallin kellari Lallin asuinpaikasta todistamassa?

Useimmiten mainitaan kuitenkin Köyliön kirkkosaari Lallin asumuksena. Kansanrunossa todetaan piispan lähestyessä Lalloilaa eli Lallin asuntoa:

”On Lalli lahen takana,
hyvä neuvo niemen päässä,
siinä syömmä, siinä juomma,
siinä purtua piämmä.”

Epäilemättä Köyliön nykyinen Kirkkosaari on ollut jonkun mahtisuvun tai -henkilön asuinpaikka.

Lallille se soveltuisi paljon paremmin kuin joku syrjäinen rajamerkki...

Kirkko takavarikoi säännönmukaisesti pakanallisina pitämänsä paikat itselleen. Keskiajalla Köyliön Kirkkosaarikin siis kuului Turun piispalle. Kirkko pyrki myös aktiivisesti laajentamaan maaomaisuuttaan Köyliössä.

Piispa Maunu Tavastin aikana 1400-luvulla Köyliönkartanon kirkolle kuuluvat maa-alueet lisääntyivät huomattavasti. Seuraava piispa Olavi Maununpoika puolestaan kunnostautui käräjoimällä Pilsun kylän asukkaiden kanssa 1445 ja 1466.

Kirkon omaisuus siirtyi Kustaa Vaasan aikana uskonpuhdistuksen yhteydessä kruunulle. Kartano ei ilmeisestikään täyttänyt Juhana-herttuan vaatimuksia, koska hän matkustaessaan Turusta Kokemäen kuninkaankartanoon yöpyi nimismiehen talossa Kankaanpään kylässä.

Uskonpuhdistuksen jälkeen kartanoa hoitivat useat vasallit, jotka eivät luultavasti koskaan edes käyneet Köyliössä. Seitsemäntoista vuoden ajan, kertoo C. J. Gardberg kirjassaan Suomen kartanot vuosina 1559–1576, kartanolla ehti olla seitsemän eri isäntää. Yksi heistä oli Juhana-herttuan puolalainen sihteeri Ezechias Gebhard. Vuonna 1576 siirtyi Köyliönkartanon isännöisyys Julius Gyllenhielmille, Juhana-herttuan ja Kaarina Hannuntytären aviottomalle Turun linnassa syntyneelle pojalle. Juhana III antoi vuonna 1576 Satakunnan voudille määräyksen rakennuttaa pojalleen Juliukselle kartano uudelleen. Varmaa ei ole, ehtikö Julius Gyllenhielm tulla Köyliöön asumaan, sillä hän kuoli jo 1581.

Kartanosta laadittiin vuonna 1586 inventaari. Sen mukaan siellä oli ”uusi ristikkorakennus”, joka käsitti linnantuvan kamareineen ja päätytuvan, kaksi yötupaa ja kaksi nurkkatupaa. Ilmeisesti ”linna” oli suurehko hir-

sirakennus, mutta hienosti sisustettu. Oli veistettyjä ovia, penkkejä ja paneelikattoja, ja asuinhuoneiden ikkunoissa olivat lasiruudut. Inventaarissa mainitaan myös ”nikkarintuolit”, ilmeisesti Suomen ensimmäiset tunnetut tuolit.

Kartanon nykyisen päärakennuksen vieressä on muurattu kahden huoneen kellari. Se on kooltaan noin 9 x 10 m. Perimätiedon mukaan tämä on Lallin kellari, mutta muuraustaitoa ei valitettavasti tunnettu Suomessa vielä 1100-luvulla. Kellari on siis myöhempi, mutta se saattaa olla kuitenkin keskiaikainen tai peräisin Julius Gyllenhielmin ajalta. Vuodelta 1748 peräisin olevan tiedon mukaan toinen kellarin huoneista olisi toiminut kappelina. Tämä lienee kuitenkin tapahtunut vasta uskonpuhdistuksen jälkeen, sillä piispankartanon kappelin tiedetään palaneen 1551.

Päärakennuksen lisäksi kartanossa oli kymmenkunta muuta rakennusta, kuten panimo, pakari, aittoja ja renkitupa sekä karjasuojat.

Kun Julius kuoli, kartano siirtyi hänen sisarelleen Sofia Gyllenhielmille, joka oli naimisissa kuuluisan sotasankarin, Pontus de la Gardien, kanssa. Sofian ja Pontuksen poika Johan omisti Köyliönkartanon vuoteen 1640, jolloin hän kuoli.

Sen jälkeen Johan de la Gardien jälkeläiset, jotka kuuluivat Kurck-, Natt och Dag-, Sture- ja Piper-sukuihin, omistivat kartanon vielä sadan vuoden ajan. Juhana-herttuan jälkeläiset hallitsivat Köyliönkartanoa siis 170 vuotta.

Katarina Jagellonican kuoltua vuonna 1583 Juhana solmi vielä uuden avioliiton 16-vuotiaan Gunilla Bjelken kanssa. Juhana läänitti nuorikolleen Kokemäen, Porin kartanon, Koiviston latokartanon, Porin kaupungin Ulvilan pitäjineen ynnä Euran, Eurajoen, Köyliön neljänneksen, Mynämäen, Vehmaan pitäjän ja Saaren kartanon eli yli 1600 tilaa. Gunillan kuoltua hänen poikansa avioliitosta Juhanan kanssa sai mm. Kokemäenkartanon.

Lallin kellari?

Voisi siis ajatella, että Köyliössä ei ollutkaan vaatimaton seutukirkko, saati vain kaksi- tai nelilapainen ristikatos, killa, vaan korkealle kohoava ja saarikummultaan kauas näkyvä pyhäkkö, *Lallin kellari*. Rohkea ajatus saa tukea Köyliöstä ja sieltä kahdella tavalla. Ensinnäkin amiraali Curt Tersmedenin v. 1748 muistiin merkitsemä köyliöläinen perimätieto sanoo, että Lallin aikoihin kristittyjen kirkkoina olivat näillä main ”kellarit”. Perimätieto kyllä edellytti, että nämä kellarit olivat talojen alla, mutta tällä kohtaa

muistitieto on voinut turmeltua eli ymmärtyä kellari-sanana myöhemmästä merkityksestä käsin. Onhan muistettava, että syviä, holvattuja kellareita oli Manner-Euroopassakin tuolloin vain aniharvassa. Tersmedenin memoaarinen ”löytäjä”, Jalmari Jaakkola, ei aseta kellaria koskevan perimätiedon autenttisuutta kyseenalaiseksi, jos hän ei liioin sen alkuperäisyydestä voi antaa takeitakaan. Toiseksi: historiasta kiinnostunut amiraali teki myös itse ja itse paikalla havaintoja ja hän kuvasi näkemänsä perusteella kolmijakoista, punaisesta hiekkakivestä tehtyä, vain vähän maan alle työntyvää, alttarilla varustettua ”kellaria” ja liitti tähän sen yksityiskohtaisemman kellaritradition, jonka mukaan Lallin leski ja muut varhaiset kristityt pitivät tässä kellarissa kokouksiaan. Tersmeden sanoo, että tämä ”kellari”, jota ei ole sekoitettava myöhempään, usean kyynärän syvyydessä olevaan, harmaista kiviliuskoista tehtyyn kartanon kellariin, löytyi Köyliönkartanon läheisyydestä.

Lalli-nimistä tilaa ei uudella ajalla Köyliöstä tunneta, vaikka muut vanhat talot niin kuin Munttila ja Paavila ovat säilyttäneet nimensä. *Lallin talo* on kuitenkin etsittävä Köyliön saaresta ja Köyliön kartanon vaiheilta, niin kuin Jalmari Jaakkola on osoittanut. Rautakautinen kalmistomaa on Köyliönsaarella kartanon pihapiirissä, ”karjapihan” puolella. Näiltä main, hautausmaasta länsi-pohjoiseen, kartanon lähituntumasta on muinaistakin kartanoa tähyiltävä. Koko maisemasta saa yleiskuvan Kirkkosaaren lännenpuoleiselta loivanteelta.